

PILAR ROMERA

LI DEIEN LOLA

Columna

El coratge d'una dona a la recerca de la veritat

PILAR ROMERA
LI DEIEN LOLA

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: AGOST DEL 2016
© PILAR ROMERA, 2016
© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2123-2
DIPÒSIT LEGAL: B.12.529-2016
FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.
CARRER ARAGÓ, 390 - 08013 BARCELONA
IMPRES A: ROMANYÀ VALLS

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats

Ja era el capvespre quan va sentir el crit definitiu, l'esglai punyent, el darrer d'altres de més continguts, més tímids. El crit que va precedir un esclat de plors febles, quasi inoïbles. El murmuri exasperant de les veïnes l'atordia i el fred de la nit de febrer li calava lentament els ossos, fent-li mal i anestesiànt-li els dits dels peus, els de les mans.

Ara no sentia cridar, ni plorar, no sentia res més que les veus agudes, xafarderes i intrigants al seu voltant, exasperants però alhora consolant la pressió de l'angoixa que creixia al seu pit. Aquell ofec recurrent, aquell nus a l'estómac i aquell anhel perquè tot acabés. Va mirar al voltant i l'habitació li va semblar més petita, més llòbrega que mai, amb aquells llums tristos que ho feien tot pitjor del que ja era, si això podia ser possible. El foc a terra crepitava i aquesta remor era l'única agradable, la que li permetia identificar aquella cambra com

alguna cosa familiar, seva. S'hi va acostar amb l'esperança de combatre el fred que l'estava encarcerant, i fixà la mirada a les flames fins que els ulls començaren a cremar-li i les llàgrimes li lliscaren galtes avall. Va netejar-se-les amb un mocador llardós mentre veia com les darreres llums del dia s'amagaven rere les teulades dels veïns i s'intuïa que el vermell del cel aviat esdevindria negre. Negre com els vestits de les veïnes, negre com el vi que bevien els homes.

—*Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Iesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc, et in hora mortis nostrae. Amen.*

La veu aspra de la Teresa, la millor amiga, quasi germana, de la Rosa, la dona que estava parint una criatura a l'habitació contigua, repetia la pregària en una lletania interminable mentre els dits tremolosos passaven gra a gra el fi rosari de nacre. Les altres dones, cares conegudes, reconfortants enmig del neguit, repetien a l'uníson la mateixa cantarella, xiuxiuejant.

—*Ave Maria, gratia plena. Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Iesus. Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc, et in hora mortis nostrae. Amen.*

El rosari seguia mentre l'escalfor del foc diluïa una mica la sensació de fatalitat que sentia des que van començar els crits i tots van procurar el seu aïllament. La cohort de dones endolades, les pregàries, els homes bevent, fumant i parlant en petits grups al costat de la porta, baixet.

I, trencant la tensió, va tornar el plor, però aquesta

vegada va ser fort, fins i tot desafiant, i va semblar com si tot l'ambient enrarit i trist desaparegués en un instant. Va mirar la Teresa, que, detenint bruscament la pregària, va tancar un segon els ulls mentre deixava escapar un sospir lleu. Els ulls savis la van mirar, van mirar la filla de la seva millor amiga, quasi una germana. Van mirar aquella nena amb una barreja d'estima i de compassió mentre mormolava: «Dolors, filleta..., érem pocs...».

Cinc dies, va durar la Rosa. Cinc dies justos. Cinc dies terribles en què es va debatre entre la vida i la mort. El nadó plorava i plorava i la Rosa cada cop estava més dèbil. El pit, sec, no donava una gota de llet i la Teresa va haver de buscar a corre-cuita una dida per a la criatura sense nom. El nen sense nom va deixar de plorar en començar a mamar i la pobra Rosa va deixar de patir gairebé alhora.

Va morir d'una sèpsia puerperal aguda, va confirmar el doctor Robert a la Dolors anys després. El doctor, amb l'habitual i afectada gesticulació, havia embogit, encantat de poder donar una explicació mínimament científica a algú de la vila.

—Una sèpsia puerperal aguda, Dolors, això és segur. Quan nosaltres vam néixer, s'ha demostrat que vora el noranta per cent de les morts per postpart ho eren per aquesta causa. Bé, i encara ho són. Es tracta d'una gravíssima infecció que envaeix l'endometri i s'estén a la circulació limfàtica, i per tant a tot el torrent sanguini. Això provoca un quadre de septicèmia: febre alta i afectació de l'estat general. Els símptomes que

m'expliques que tenia la teva mare són definitius: taquicàrdia amb pols feble, hipotensió, fredor cutània, mal estat general i oligúria o insuficiència renal. Un cas de manual. El que és greu de la qüestió és que la sèpsia és fàcilment evitable amb unes mínimes normes d'higiene a l'hora del part, tant en el material com en el personal sanitari. El més fotut del cas és que fins fa trenta anys aquí no va assistir un part cap metge, ni matrona ni res semblant! La partera feia néixer una criatura igual que un vedell, i encara gràcies. Sí, Dolors, a la teva mare la va matar una infecció perquè la van atendre quatre dones amb bona intenció però amb poca higiene. Si et serveix de consol, que ja m'imagino que no, grans dones han mort per aquesta causa, Lucrecia Borja, sense anar més lluny! I Joana Seymour, tercera dona d'Enric VIII d'Anglaterra!

L'excitació amb què parlava i la profusió de gesticulacions van cessar abruptament en veure la cara de la Dolors.

—No saps qui són ni t'importa, oi?

La Dolors va fer que no amb el cap però va aixecar la copa de vi ranci i, xocant-la amb la del doctor, va oferir-li un mig somriure, va mussitar un gràcies i la buidà d'un glop.

Van enterrar la Rosa el mateix dia en què van batejar el nen. Dues cerimònies seguides. La benvinguda a la vida i la certificació del final.

L'enterrament, com no podia ser d'altra manera, va ser multitudinari. La Rosa havia estat una dona estimada i respectada. Tota la vila hi va anar i malgrat el dia fred i boirós la plaça de l'església era plena a vessar. Les

dones, endolades, a la dreta, els homes amb els barrets i les gorres a la mà, a l'esquerra. Els descreguts que no trepitjaven mai l'església i sempre veien les cerimònies, ja fossin batejos, casaments o enterraments des del bar del Potacari, situat, ironies del destí, davant per davant del pietós edifici, van sortir a la porta, de manera excepcional, per mostrar el respecte a la difunta. Al pas del fèretre van aixecar les copes de barreja i les van buidar. El vidu, assidu del local, va assentir silenciosament.

La Dolors anava amb el nadó a coll. Enmig de les dones, la Teresa era a una banda i la tieta Consol a l'altra. L'havien vestit amb roba deixada, algunes peces grans, d'altres de petites. Ella no tenia roba negra. Bé, gairebé no tenia més roba que la que portava posada i tota era d'estampats diferents, inversemblants i deslluïts pel temps i les rentades. La Teresa va ser inflexible.

—Necessita roba de dol. Ja en buscarem. La nena no pot anar a l'enterrament de la seva mare de qualsevol manera.

I de dol, hi va anar. Negra de dalt a baix. Des de la mantellina fins a les mitges i les sabates.

La cerimònia va ser breu, la Dolors sostenia el nadó i mirava el capellà amb ulls incrèduls. Al seu costat tot-hom plorava. El fred de l'església li adormia els peus i en moure'ls per intentar escalfar-los va mirar els bancs de l'esquerra, on s'estava el pare. També plorava. Silenciosament. Les llàgrimes li queien galtes avall i es perdien en l'enllosat del terra. Ella no plorava. No podia. Ni una llàgrima. La negror de la vestimenta li havia calat a dintre. Tota ella era negra, el cor, el pensament, l'ànima.

Encara no havia sortit el fèretre cap al cementiri que el mossèn va batejar el nen. Va ser un bateig ràpid i fred. Sense cerimònia, sense *peladilles*, pràcticament un bateig de circumstàncies, per cobrir l'expedient. Com que ningú no havia pensat en cap nom, van acabar posant-li el nom del dia: Blai. El mossèn, que estava impacient per acabar d'una vegada i marxar al bar de cal Potacari a prendre un got de barreja per entrar en calor, ho va enllestir en un no res. El padrí va ser el germà de la difunta, el tiet Bartomeu, i la padrina, l'única germana del nounat, la Dolors. Tot just acabava de fer dotze anys.

A tothom li va estranyar que, després de tants anys, la Rosa tornés a estar embarassada. El primer sorprès va ser el marit.

—Prenyada? Tu? Ara?

La Rosa el va mirar amb cara de circumstàncies i l'Eusebi va callar. Va enfosquir la mirada i va escurar el got de vi que tenia a la mà.

—Ja ho saben a la Casa Gran? Ho sap, la senyora Adela? —li va preguntar ell sense deixar de mirar el got buit.

—És clar! —va contestar-li ella, avergonyida, amb els ulls a terra.

La Rosa, la petita de sis germans, no recordava gaires coses de la seva vida fora de la Casa Gran. Ca Maurici havia estat la seva llar des dels set anys. La seva mare i l'àvia abans que ella ja hi servien, i als cinc anys va

començar a fer petites feinetes com desgranar faves, netejar pèsols o plomar gallines. La Rosa havia estat una nena desperta, alegre i molt treballadora. No li importava fer cap feina, per dura que fos. Preferia estar-se a la Casa Gran abans que tornar al mas on malvivía la seva família. A la Casa Gran hi havia menjar i s'estava calent, no la tractaven malament i ella no donava motius perquè ho fessin. A ningú li va estranyar quan la Consol, la majordoma de la casa i la que controlava el personal de servei, decidí que el millor era que la petita Rosa es quedés definitivament a servir com a interna a ca Maurici. La seva mare va respirar encantada, una boca i una preocupació menys. El pare i els germans van arronsar les espatlles, indiferents. «Si s'hi passa tot el dia, allà, ara! Si a més hi dorm, més espai per als altres», va ser la sentència paterna que la desterraria definitivament d'una família que, en el fons, mai havia acabat de ser seva.

«Massa prima». Aquesta va ser la frase amb què la senyora Adela va rebre la Rosa quan la seva mare, neguitosa, la va portar a la seva presència. La Consol ja havia fet la feina bruta, i el tracte estava tancat. «Massa prima». L'Adela va mirar la nena seca i llargaruda, espantada. Amb uns ulls oberts com plats, i amb les mans tremoloses, que retorçaven el davantalet brodat que cobria un vestit força usat, el millor que tenia. La Rosa va mirar la senyora des de baix, la figura menuda i extremament eixuta, i la va sorprendre una mirada interrogant i dura. Ni rastre de pena, ni rastre de llàstima. Res de tot això, hi havia en l'expressió severa de l'Adela, que feia que la línia entre els ulls fos molt marcada,

com una diagonal en la faç molt jove, pocs anys més gran que la Rosa. La joveníssima, quasi adolescent, senyora de ca Maurici la va mirar llargament, com sospesant-la. La Rosa estava espantada, però va aguantar l'esguard, sense gosar ni a parpellejar un segon, agafant ben fort la mà de la seva mare. Un lleu assentiment de cap de l'Adela va segellar el seu destí amb la casa, de la qual no sortiria fins al seu matrimoni.

Encara no feia dos anys que vivia a la Casa Gran quan va morir la seva mare. Tuberculosi o tisi, o vés a saber què, però alguna cosa del pit segur, perquè no feia més que tossir, tossir i escopir sang. La Rosa ja s'havia fet a la rutina de la Casa Gran i a les feines que li encomanaven. Ajudar a la cuina pelant patates, donant menjar als animals. Rentant plats, fregant terres. Pel menjar i pel llit. Netejant, netejant, netejant. Sense mirar als ulls, sense escoltar les coses que es deien, evitant mirar el que els fills dels amos tenien i que ni gosava desitjar. I agraïda, molt agraïda. Una nena òrfena, sense ofici ni benefici, amb un pare pastor i borratxo que amb sort veia un cop al mes. La Consol repetia «Quina sort que has tingut, que t'han acollit a la Casa! Que bona que és la senyora Adela! Molt agraïda, has d'estar, Rosa, molt, molt agraïda».

I en certa manera ho estava. Per fer honor a la veritat, s'ha de dir que el canvi entre la casa dels pares, gèlida, llardosa i ombrívola, i ca Maurici va ser espantarant. La casa del carrer de la Palla tenia només dues habitacions, amb les parets de pedra, que algun dia llunyà van ser encalcinades i que en els records de la Rosa lluien groguenques i esquerdades. Pitjor era el sòl de

pedra basta mil cops trepitjada, fred i inhòspit, que només resultava acollidor al voltant de la llar de foc que feia de cuina, i on la mare bullia com podia quatre verdures i quatre patates i en el millor dels casos brasejava la poca carn que tenien. La mare cosia vora la finestra escanyada quan era de dia i sota la llum de ganxo a la nit. Cosia tot el dia, brodava i sargia, també feia puntes de coixí. A ca Maurici i a ca Joanot no volien altra sargidora. «Ta mare agafava els punts de les mitges com ningú», li deia de tant en tant la senyora Adela. «Era molt fina treballant, Rosa, molt fina. La pena era que fos tan delicada, no valia per a feines dures». Els ulls inquietants de la senyora Adela la miraven travesant-la. «Tu ets d'una altra pasta, Rosa, tu pots amb qualsevol cosa, però ta mare...». I movia el cap, pesarosa. I la Rosa s'empassava la saliva, mirava el terra i deia «Sí, senyora». I pensava en la mare, cosint, malalta, tossint sang en un mocador per no tacar les puntes del llençol de la senyora. I en el pare sempre absent. I en els seus germans treballant als camps dels senyors, baldats. I ella intentant netejar la sang dels mocadors. «Sobretot, nena, ben netes, que no es taquin de cap manera les puntes de les senyores». Tenia gravades a foc les misèries de la casa dels pares, però no podia recordar la cara de la seva mare. I la Rosa, mirant el terra que acabava d'enllustar, tornava a engolir la saliva, una saliva densa barrejada amb nàusea.

Malgrat que la Rosa dormia en una habitació petita i mal ventilada sobre les cuines, passava moltes hores a la part noble de la casa. Com no podia ser d'una altra manera, sent ca Maurici la casa més rica de la vila, te-

nint els seus senyors carta de ciutadania de Barcelona, entregada a Pere Arbonés, senyor de ca Maurici, pel mateix Jaume I, la Casa Gran era també la més luxosa. Ca Maurici, que abastava una illa sencera de cases, estava situada a l'extrem dret del carrer Major, justament al costat de l'església. La formaven quatre grans edificacions datades del segle xv i alçades sobre la medieval casa original, al voltant d'un gran pati central, amb plantes i flors, quatre llimoners i un petit hortet d'herbes medicinals i aromàtiques.

Abans que l'Adela es casés amb el vidu Onofre Arbonés, una de les ales de la casa s'utilitzava com a estable per als animals de càrrega, i al pis de sobre es criaven galls, gallines i conills. Al pati central, hi havia l'única comuna, on es barrejaven detritus amb escombraries, de manera que un aire viciat ho envoltava tot. Les minyones només netejaven allò que es veia, o millor dit allò que veia el vidu, o sigui ben poca cosa, de manera que la casa anava entrant en un procés de degradació que la difunta primera senyora de ca Maurici no havia sabut o volgut reconduir.

Carolina Font, flamant senyora de la casa i filla d'un ric comerciant de Reus, no va acabar de fer-se mai a la vida del poble. Acostumada a viure en una ciutat com Reus, feta a les poques obligacions d'una senyoreta burgesa, instruïda i benestant, el fet d'estar-se envoltada de porcs, gallines i analfabets li va resultar, com a mínim, decebedor. Al cap d'un any i escaig del casament, ja passava més temporades amb els seus pares que amb el seu marit. Malgrat tot, era la senyora de ca Maurici, i com a tal es relacionava amb

el bo i millor de la comarca. «Colla de pagesos!», deia arrufant el nas. Només tolerava parlar amb la mestra i amb la dona de l'alcalde del poble veí, amb les quals parlava en francès; amb la primera perquè en tenia nocions per la seva professió i amb la segona perquè era natural de Montpeller. A les altres senyores del poble les veia exactament igual d'ignorants que a les criades, però amb més ínfulas. Era educada, però distant. I les altres senyores, que no sabien francès però no eren beneïtes, van passar del desconcert inicial a una franca antipatia, si no enemistat.

Carolina Font fou, per tant, una senyora absent que, a més de no fer res per la casa, hi contribuïa malmetent l'equilibri de poder entre les grans cases riberenques. L'Onofre la deixava fer, immers com estava en els negocis i en la seva llicenciosa vida privada. De fet, la seva muller li era del tot indiferent. S'hi havia casat com un negoci més, i ni tan sols li agradava, amb aquell posat altiu i el nas arrufat a tota hora. Li va fotre tres claus comptats, els justos per consumir el matrimoni, i la va desterrar del seu cap i del seu llit. De fet, ja en tenia prou amb les tres o quatre amants que anava triant per rotació entre les criades i, segons les males llengües, sovint entre els criats.

Així estaven les coses quan la Carolina va tenir una apendicitis fulminant en una de les ja escassíssimes temporades que passava a la casa. No va voler ser atesa pel metge del poble i va exigir que la portessin a Reus. Tres hores i mitja de camí van ser massa, i quan hi van arribar no es va poder evitar una peritonitis que se la va endur a la tendra edat de vint-i-dos anys.

Amb l'arribada de l'Adela a la Casa Gran, tot això va canviar. Quan es va arreglar el seu casament amb el vidu, malgrat la seva extrema joventut, setze anys i escaig, ella era perfectament conscient dels avantatges i els inconvenients que aquest matrimoni li comportaria. Com feia amb tot, va reflexionar fredament sobre les seves opcions davant d'aquella unió. El seu pare era un home raonable, i la seva família, tot i no ser una de les grans cases, no estava mal posicionada. Emparentar amb ca Maurici era objectivament un gran negoci, però tampoc ho necessitaven per sobreviure. Per tant, si ella s'oposava al matrimoni, la possibilitat d'alliberar-se'n era força alta. Però... li convenia? Amb fredor, no. L'Adela era conscient que no era una noia atractiva. Malgrat que tenia una cara graciosa, i uns ulls francament grans i expressius, era eixuta i seca en extrem. De fet, semblava una nena massa desenvolupada o una dona a mig fer. El caràcter sec, cerebral i obsessiu tampoc no hi ajudava. A l'Adela no li agradava perdre el temps, i era de natural curiosa. Així doncs, donant mostres d'una notable intel·ligència, va aprendre a llegir i escriure i les quatre regles matemàtiques d'una manera pràcticament autodidacta, només amb l'ajut entre divertit i condescendent del seu germà gran, l'hereu, que aviat va entendre que li convenia que la incansable i tossuda Adela sabés portar els comptes i els negocis, per poder dedicar-se a la seva veritable vocació: jugar a la botifarra i beure ratafia a cal Potacari. D'aquesta manera, a la pràctica, la joveníssima Adela, en lloc d'anar als balls del Casino o de papallonejar amb els fadrins, es dedicava a portar la comptabilitat als

arrendataris i a supervisar les transaccions comercials que els tres llaüts de la família feien entre les mines de l'Aragó i el delta.

El matrimoni amb l'Onofre, doncs, li permetria fer el mateix però en grandíssima escala. Fruïa imaginant tot el que el vast patrimoni de la Casa podia oferir-li. Se sentia, fins i tot, físicament excitada davant les mil idees de negoci que imaginava. No s'enganyava, però, respecte a les debilitats de l'Onofre, tothom les sabia; hi havia uns quants bastards corrent pels carrers de la vila, i uns quants mossos amb la virilitat en dubte. Tant li feia. En els seus plans estaven incloses les relacions sexuals justes i necessàries per engendrar dos fills, un hereu o una pubilla i un segon fill per si de cas. Dos descendents legítims. El que fes l'Onofre al seu dormitori i amb qui li importava ben poc, mentre el control de la Casa fos seu. En tots i cadascun dels conceptes.

Així de crues li va plantejar les coses el dia que van començar el festeig. L'Onofre, passada la sorpresa inicial, i com en una versió més experimentada del germà de l'Adela, va comprendre que li acabava de tocar la loteria amb aquella joveneta tan estranya. Després d'anys i anys de dur el pes de l'herència, ara se li oferia la llibertat absoluta, podia descarregar-se de tota responsabilitat. Va fingir escandalitzar-se davant la proposta de l'Adela aproximadament durant un quart d'hora, temps en què ella es va esperar, pacient. Finalment, l'Onofre mirà fixament la que esdevindria la seva muller al cap d'uns dies i, espavilat com era, va saber que estava fent el negoci de la seva vida.

—Em reservo, però, el dret a vetar qualsevol deci-

sió, sigui econòmica o personal, que no em sembli correcta. No oblidis qui mana en realitat.

—No hi haurà cap necessitat d'això, Onofre. Sé perfectament el que s'ha de fer. —L'Adela el mirà fixament, i va ser el primer cop que ell va ser conscient de la terrible força que amagava aquella noia menuda—. Amb mi, ca Maurici tornarà a ser la casa més gran de la comarca.

Una encaixada de mans va segellar el pacte entre una xiqueta de setze anys i un senyor de trenta-dos i va significar l'inici d'un festeig de quinze dies en el qual es van veure cinc vegades comptades, i totes cinc per parlar dels llibres de comptabilitat, i va culminar en un feliç i convenient matrimoni que duraria fins a la mort de l'Onofre, vint anys més tard.

Les reformes a la casa pairal van ser el primer gran projecte en què l'Adela es va embarcar. L'estat de la casa i la manera com es vivia la considerava, a part d'insana, poc pròpia de la categoria de la família. Aviat va adonar-se que ella sola no podria canviar la dinàmica d'una casa i d'un servei que estava acostumat a fer i a desfer i, en conseqüència, a no fer gaire cosa. D'una manera subtil però evident, les criades i els criats li van fer saber que no veurien amb bons ulls gaires canvis en l'*statu quo* de la casa. I, avançant-se al boicot segur a qualsevol iniciativa seva, va aparèixer la Consol a la Casa Gran. La Consol havia treballat per a la família de l'Adela des de sempre, havia estat la mà dreta de la seva mare i la seva dida. Era una dona forta, molt treballadora i sobretot molt sensata, qualitat que l'Adela li valorava per sobre de tot. Aquesta i una habilitat poc co-

muna en l'art de la manipulació. Des de ben petita havia estat testimoni de com la Consol havia manejat els seus pares i germans a la seva voluntat. Feia i desfeia a la casa sense que ningú se n'adonés, i el millor de tot és que els pares estaven tan contents. Amb ella també ho va intentar, i tot i que l'Adela de vegades li deixava creure que ho aconseguia, la Consol, que de beneita no en tenia un pèl, de seguida va veure que amb la petita Adela n'havia trobat una igual que ella. De fet, totes dues van entendre que estant enfrontades només hi sortirien perdent, i en canvi una aliança els aconseguiria el control de tota la família.

La Consol, doncs, era l'element que necessitava l'Adela per sotmetre la Casa Gran. I així va ser. Els canvis, subtils, van anar produint-se de manera progressiva. A poc a poc. Al cap d'uns mesos, tots els servents tenien clar qui manava en aquella casa: la Senyora, així, en majúscula. I tenien clar a qui havien de fer la pilota: a la Consol. I aquest ordre de coses era el que regnava a la casa quan la Rosa hi va arribar.

—Les persones han de viure al lloc de les persones, i els animals, al lloc dels animals! —va sentenciar l'Adela amb aquella veu autoritària i amb aquell rictus sever el dia en què va comunicar que s'edificaria en una era propera al poble un gran corral, ampli i ben ventilat, per als animals, i un cobert per emmagatzemar els estris de conreu. Tots els animals, excepte dos gats i dos gosos, van marxar de la Casa, i el lloc on abans s'amuntegaven es va convertir en la seva planta baixa, en una amplíssima cuina, amb tres focs a terra, una moderna cuina de carbó i amb una taula capaç d'acollir sense

problemes trenta comensals. Al pis de dalt, es van construir habitacions per al servei. I un d'aquells quartets, petit, humil i calorós, va ser el més semblant a una llar per a la Rosa els següents deu anys.

Així, la Rosa, morta ja la seva mare, va passar a viure a la Casa Gran de manera definitiva, sempre a l'ombra de la Consol, que li feia alhora de mare i de majoral. La manava, la renyava i sovint la castigava, però de tant en tant l'abraçava i li besava els cabells negríssims, i li posava una mica més de carn en el guisat de patata de la que li hauria hagut de tocar. I algun diumenge, en tornar de missa, li donava un dolç d'amagat. Dels que menjaven els fills dels amos.

—Rosa, avui farem pilota amb el brou, digue-l'hi a la Consol —li va dir l'Adela sense mirar-la.

I la jove Rosa va mussitar un «Com vostè digui» mentre s'eixugava les mans al davantal, que no es trauria en tot el dia. Va començar a feinejar com cada dia, i es va recollir els cabells llargs i arrissats en un monyo que deixava al descobert el coll esvelt. El cabell era negre i molt abundant, lluent i força lliure de pols i llémenes la major part del temps. La rutina diària no la molestava, ella era molt de tenir rutines. Primer ventilar les habitacions, després fer els llits i veure quina roba blanca s'havia de canviar. Més tard l'escombra, la roba, el menjar, els plats. La feina no l'espantava, mai no ho havia fet i mai no ho faria, i saber el que havia de fer a cada moment li donava una seguretat que d'altra manera no tenia. Una cosa rere l'altra, es deia. Una cosa rere l'altra i ho faràs tot bé. Una cosa rere l'altra fa que no tinguis temps de pensar en tot el dia, que no tinguis

temps d'esbrinar res, de plantejar-te cap cosa. Fa que la vida sigui endreçada. Així era la vida a ca Maurici. Endreçada. Com havia de ser.

La Dolors, a l'església freda, aquell dia de febrer recordava la seva mare. El capellà parlava i la gent al seu voltant plorava i la mirava amb dol. Ella estava absent, sentia la veu llunyana, les mirades la travessaven sense afectar-la. Ella la recordava. La recordava mentre l'albada banyava l'atmosfera de la vila d'un suau toc d'irrealitat, mentre l'aire es feia dens, pesant, força xafo-gós. Era juliol i la calor collava fins i tot en les darreres hores del dia, quan la garbinada encara no bufava i el terra desprenia la calor acumulada del dia. Hi havia poca gent al carrer i les set era una bona hora per anar a buscar aigua al riu, no feia tanta calor i ja s'hi veia. A la Rosa li agradava anar-hi a primera hora del matí; s'aixecava i, fins i tot abans de prendre un glop de llet, agafava el tupí i baixava fins al riu. El pas vigorós, les gropes ampulloses, movent-se a dreta i esquerra, l'esquena recta i el coll en tensió mentre aguantava al cap el tupí amb un lleu balanceig. Cada matí es trobava els sirgadors que preparaven els llaüts per salpar cap al delta, i cada dia els saludava amb un lleu moviment de cap. Ells movien el cap al ritme del seu pas, i li admiraven el cul magnífic quan passava de llarg la barca per agafar l'aigua del riu. La Rosa somreia, i potser s'estava un segon més del necessari de genolls a la vora del riu, i, quan ja portava el tupí ple i tornava a passar per davant de la barca, els aclucava un ull i encara somreia més. La pujada des del pas de barca era feixuga i el tupí

ple d'aigua la baldava, però ho feia cada dia perquè quan la seva filla es llevés l'aigua neta i fresca fos al rentador de l'habitació, esperant que la Dolors hi posés les manetes encara tèbies del llit i s'hi rentés la careta endormiscada.

Mentre pujaven pel carrer Major, després d'enterrar la Rosa, la Dolors recordava aquells com els millors moments del dia, quan la mare encara somreia i li feia una petita carícia als cabells, a la galta. Un petó fugaç. Però el moment passava i a poc a poc a la mare lluminosa i bonica del matí l'anava envaint aquell esguard cansat, aquella expressió fosca i impacient, aquell rictus a la cara. Llavors, la petita Dolors sabia que la realitat havia tornat a imposar-se i que ja no hi hauria més somriures i carícies, i que un altre dia feixuc començava.

—Consol... —Les mans tremoloses, la mirada fugissera, l'alè escanyat—. És que he de dir-te una cosa... —Les galtes vermelles, les llàgrimes intuïnt-se als ulls tan negres—. És que no sé com dir-t'ho.

La Consol sospirà i mirà al sostre. Els ulls, que la Rosa no podia veure, li reflectien ira, fúria. Les arrugues al voltant de la boca i del front es van accentuar i endurir, de manera que el rostre semblava marmori. Passats uns segons, va recuperar l'esguard habitual i, acostant-se a l'adolescent tremolosa, la va abraçar per sorpresa. Aquell contacte inesperat va fer que la Rosa s'enfonsés. Un riu de llàgrimes i sanglots va sacsejar-la. La Consol li acaronava els cabells, assossegadament, mentre l'esguard irat tornava i la ment li començava a anar a mil per hora.